

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Güz/Autumn, 2025, 12 (2), 406-418

DİN HİZMETLERİ ÇALIŞANLARININ ÇAĞDAŞ İNANÇ PROBLEMLERİ YETERLİLİĞİ
ÖLÇEĞİ

Contemporary Belief Problems Scale

İsmail ŞİMŞEK

Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Din Felsefesi Anabilim Dalı, universalteoloji@gmail.com, ORCID: [0000-0001-5682-7013](https://orcid.org/0000-0001-5682-7013).

Ali ÖNCÜ

Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Din Eğitimi Anabilim Dalı, aoncu@pau.edu.tr, ORCID: [0000-0001-8033-0795](https://orcid.org/0000-0001-8033-0795).

Hasan KAFALI

Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, hkafali@pau.edu.tr, ORCID: [0000-0002-2340-6834](https://orcid.org/0000-0002-2340-6834).

Osman GÜNEŞ

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelam Anabilim Dalı,
osmangunes28@hotmail.com, ORCID: [0009-0006-5500-9338](https://orcid.org/0009-0006-5500-9338).

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	02.09.2025
Kabul Tarihi / Accepted:	26.09.2025
Yayın Tarihi / Published:	31.12.2025
Cilt / Volume:	12
Sayı / Issue:	2
Sayfa / Pages:	406-418

Atıf / Cite as: Şimşek, İsmet. Öncü, Ali. Kafalı, Hasan. Güneş, Osman. “Din Hizmetleri Çalışanlarının Çağdaş İnanç Problemleri Yeterliliği Ölçeği” (Contemporary Belief Problems Scale). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 12/2 (2025), 406-418. Doi: 10.17859/pauifd.1776765.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD) 12 (2) 2025: 406-418
**DİN HİZMETLERİ ÇALIŞANLARININ ÇAĞDAŞ İNANÇ PROBLEMLERİ
YETERLİLİĞİ* ÖLÇEĞİ****

İsmail ŞİMŞEK***

Ali ÖNCÜ****

Hasan KAFALI*****

Osman GÜNEŞ*****

Öz

Bu araştırmanın amacı diyanet personelinin çağdaş inanç problemleriyle baş etme yeterliliklerini ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir. Araştırmada karma yöntem desenlerinden keşfedici sıralı model kullanılmıştır. Ölçek için gerekli veriler diyanet görevlilerinden oluşan bir örneklemden elde edilmiştir. Örneklemin 70'i (%26,3) kadın, 197'si ise (%73,8) erkektir. Örneklemin yaşı en düşük 20, en yüksek ise 65'tir. Örneklemin yaş ortalaması ise 41,47 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın sonucunda 19 madde ve 4 faktörden oluşan bir yapı elde edilmiştir. Bu yapı toplam varyansın %62,29'unu açıklamaktadır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapı, doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiş ve bu yapının doğrulandığı görülmüştür. Ortaya çıkan modelin uyum indeksleri $\chi^2/sd=1,81$, RMSEA=.055, RMR=.041, GFI=.909, AGFI=.879, CFI=.951, IFI=.951 şeklindedir. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin yapılan analizlerde ise Cronbach Alfa .925 olarak bulunmuştur. Bu bulgular doğrultusunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Bilimleri, Çağdaş İnançlar, İnanç Problemleri, İnanç Problemleri ile Baş etme Yeterliliği, Ölçek Geliştirme.

Contemporary Belief Problems Scale

Abstract

The purpose of this study was to develop a valid and reliable scale to measure the competence of Religious Affairs personnel in dealing with contemporary faith problems. A mixed-method design, exploratory sequential design, was used in the study. The data required for the scale were obtained from a sample of Religious Affairs personnel. 70 (26.3%) of the sample were female and 197 (73.8%) were male. The minimum age of the sample was 20 and the maximum was 65. The mean age of the sample was calculated as 41.47. The study yielded a structure consisting of 19 items and four factors. This structure explained 62.29% of the total variance. The structure obtained from the exploratory factor analysis was tested with confirmatory factor

-
- * Bu makale Pamukkale Üniversitesi BAP birimi tarafından 2025İAP002 nolu HİKEM projesi kapsamında desteklenmiştir.
- ** Bu araştırma, T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 09.05.2025 tarihli 07-2 toplantı/karar nolu etik kurulu izni ile yürütülmüştür.
- *** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı, universalteoloji@gmail.com, ORCID: [0000-0001-5682-7013](https://orcid.org/0000-0001-5682-7013).
- **** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, aoncu@pau.edu.tr, ORCID: [0000-0001-8033-0795](https://orcid.org/0000-0001-8033-0795).
- ***** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, hkafali@pau.edu.tr, ORCID [0000-0002-2340-6834](https://orcid.org/0000-0002-2340-6834).
- ***** Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelam Anabilim Dalı, osmangunes28@hotmail.com, ORCID: [0009-0006-5500-9338](https://orcid.org/0009-0006-5500-9338).

analysis, and this structure was confirmed. The fit indices of the resulting model are $\chi^2/sd=1.81$, RMSEA=.055, RMR=.041, GFI=.909, AGFI=.879, CFI=.951, and IFI=.951. In the reliability analyses of the scale, Cronbach's alpha was found to be .925. Based on these findings, the scale is considered valid and reliable.

Keywords: Religious Sciences, Contemporary Beliefs, Belief Problems, Competence in Coping with Belief Problems, Scale Development

Atructured Abstract

The aim of this study is to develop a valid and reliable scale that measures the competence of religious service personnel in dealing with contemporary belief problems. In today's world, many people face questions about the relation between religion and science, the problem of evil, communication of religion, and awareness of new belief issues. When religious officials cannot give correct and satisfying answers, individuals, especially young people, may experience doubt and crisis. For this reason, it is important to measure the skills of personnel and to provide training programs if there are deficiencies.

The research used a mixed-method design, especially the exploratory sequential model. First, qualitative studies and observations were reviewed, and then a draft scale was prepared. Expert opinions were taken, and after language checks, the final version was created. The scale was prepared in the form of a five-point Likert type, with answers ranging from "Strongly Disagree" to "Strongly Agree." The scale was applied to 267 religious officials working in the Denizli Mufti's Office. Among them, 70 (26.3%) were female and 197 (73.8%) were male. Their ages ranged from 20 to 65, with an average of 41.47.

The data were analyzed using SPSS and AMOS programs. First, exploratory factor analysis was performed. The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) value was .925, showing that the sample was adequate for factor analysis. The Bartlett's test result was also significant. The analysis showed a structure with four factors and 19 items, which explained 62.29% of the total variance. The four factors were named as: (1) Problem of Evil and Theodicy, (2) Religion-Science Relation, (3) Religious Language and Communication, and (4) Awareness of Contemporary Belief Problems.

After this, confirmatory factor analysis was carried out. The model fit indices were at acceptable or perfect levels ($\chi^2/sd=1.81$, RMSEA=.055, RMR=.041, GFI=.909, AGFI=.879, CFI=.951, IFI=.951). These results show that the structure was confirmed. Reliability analysis was also done. The Cronbach's alpha value for the whole scale was .92, which means it is highly reliable. The factors also showed values between .64 and .88, which indicate acceptable or good reliability.

As a result, a valid and reliable scale was developed to measure the competence of religious officials in coping with contemporary belief problems. The scale can be used in future projects to identify weak areas, design training seminars, and prepare support programs. It is also useful for academic research and institutional planning. The study contributes to religious sciences by providing a scientific tool that combines theoretical background with practical application. It also helps to improve the quality of religious services in society by ensuring that officials are prepared to answer modern questions.

GİRİŞ

Varlık sahnesine çıktığı andan itibaren insanoğlu için akıl ayırt edici bir özellik olarak öne çıkmıştır. İnsan düşünen bir varlık olarak varlık sahasında algıladığı, deneyimlediği her şeyi sorgulayıp anlamlandırmaya çalışmıştır. Özellikle insan ve evrenin varoluşu, varlığın kökeni gibi konularla başlayıp kadim geleneklerde yer alan "kendini bil" öğretisinde olduğu gibi evrenden kendine, sonrasında fizikten metafiziğe yükselen aşkın bir varlık anlayışının ortaya çıkması düşünce tarihinde çokça tartışılan konulardan birisi olmuştur. Demokritos'tan Epikür'e, orta çağdan aydınlanma felsefesine, oradan çağdaş dünyaya neredeyse tüm düşünce sistemleri

aşkın yaratıcı bir varlığı olumlama veya olumsuzlama etrafında şekillenmiştir. Zira hemen hemen tüm düşünce sistemleri yaratıcı aşkın bir varlığı kabul edenler ile onu reddedenler arasında meydana gelen fikir tartışmaları etrafında şekillenmiştir.¹ Yaşadığımız çağa kadar Tanrı'nın varlığı lehine veya aleyhine yönelik ortaya konulan düşünceler o dönemin koşulları ve genel özelliklerine göre farklılık arz etmiştir. Antik dönemde bugünkü anlamda teistik dinlerde yer aldığı biçimde bir Tanrı tasavvuru söz konusu değilken orta çağ ile birlikte yeni bir anlayış ortaya çıkmış, sonrasında aydınlanmayla birlikte bu düşünce de önemini kaybetmiştir. Nitekim orta çağda yaygın bir şekilde kabul gören Tanrı merkezli yani teosentrik evren anlayışı rönesans ve reform ile birlikte dine yani Hristiyanlığa daha özelde kilisenin dogmatizmine karşı tepkiye dönüşmüştür. Sonraki süreçte rasyonalist ve ampirist yaklaşımlarla birlikte telos/gaye düşüncesinin yerini mekanik bir evren tasavvurunun almasıyla homosentrik/insan merkezli evren anlayışı ortaya çıkmıştır. Süreçte vahyin yerini akıl almış, bilim yegâne referans noktası olmuştur. Bilimin yegâne referans noktası olarak alınması zamanla Tanrı düşüncesinin yavaş yavaş toplumdan uzaklaşmasına özellikle gençler arasında bu düşüncenin azalmasına neden olmuştur.² Özellikle modern bilim süreci, akıl-vahiy, din-bilim ilişkisinin doğru kurulamaması da bu sürece olumsuz katkı sağlamıştır.³ Öyle ki artık evren Tanrı'nın sıfatlarının açılımı olarak değil doğal, mekanik bir şekilde işleyen bir olgu olarak görülmüştür. Artık bilinçli akleden bir varlık olarak insan, bilimin ilerlemesiyle evrene mutlak hâkim olacağına, ahlaki değerlerin, yaşamın kaynağını somut olgularla aşkın bir varlığa ihtiyaç kalmadan temellendirebileceğine inanmaya başlamıştır. Bu durum tanrısız bir evren tasavvurunun kabulünü kolaylaştırmıştır.⁴ Bu nedenle aslında düşünsel anlamda aydınlanma felsefesi sonrasında bir iktidar değişikliği yaşanmıştır. Önceki dönemde her şeyin temellendirildiği Tanrı düşüncesinin yerini insan almıştır. Protagoras'ın 'her şeyin ölçüsü insandır' düşüncesi yeni dönemde bir kez daha ortaya çıkmıştır. Fakat tek yanlı, katı, dar bir akılcılığın ön plana çıkması, insanın mitos/logos bütünlüğünün yerini salt logos'un almasına neden olmuştur. Öyle ki din, insan karşısında eritilmiş, diğer yandan hümanizm ve pozitivizmin yaygınlaşmasıyla birlikte ateizm kabul edilebilir daha makul bir yaklaşım gibi görülmeye başlanmıştır. Hatta 20. yüzyıla gelindiğinde din, akıl ve bilim adına yaygın bir şekilde reddedilir hale gelmiştir.⁵ Nitekim Hobbes bütün dinleri hayal ürünü olarak nitelerken 19. yüzyılda Comte ahlakın kaynağına Tanrı yerine hümanite kavramını yerleştirmiş aynı dönemde Marx ve Engels Tanrı'yı ücretli köleliği meşrulaştıran ekonomik anlayışın temeli olarak görmüş, Feurbach ise tanrıların insanların kendi imgelerinde

¹ Süleyman Hayri Bolay, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddecî Görüşün Mücadelesi* (Nobel Akademik Yayıncılık, 2018), 30.

² Kadir Canatan, 'Antropolojik Teorilerin Dine Yaklaşımı', *Sosyal Teoride Din* (Hece Yayınları, 2015), 2.

³ İsmail Şimşek, 'Apateizm Nedir? Ne Değildir?', *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2023), 333.

⁴ Niyazi Akyüz et al., 'Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine', *Toplum Bilimleri Dergisi* 1/3 (2009 2006), 80.

⁵ Hasan Er, 'Kesinliğin Kaybolduğu Çağda Din-Bilim Tartışmalarını Sürdürmenin İmkânı: Din-Bilim İlişkilerine Thomas S. Kuhn Gözüyle Bakmak', *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (30 June 2023), 448.

yaratıldığını düşünmüştür.⁶ Böyle bir atmosferde girilen 20. yüzyılda aşkınsal boyutun nerdeyse tüm izleri ortadan kaldırılmış; radikal içkinliğin ötesinde bütün anlamlar ve hakikat yok olmaya yüz tutmuştur. Yeni dönemle aşkın mutlak bir zeminin ortadan kaldırılması, yerinin tam olarak doldurulamaması nihilizmin ortaya çıkmasına; sonuçta 1960'lı yıllara gelindiğinde sekülerleşmenin yaygınlaşmasına neden olmuştur.⁷ Harvey Cox, 1965 yılında *Seküler Şehir* adlı eserinde Tanrı'nın öldüğünü bir kez daha ilan ettiğinde aydınlanma ile başlayan sürecin sonu, postmodernitenin başlangıcı olmuştur.⁸ Yeni süreçte dinin zayıflamasıyla birlikte sömürgecilik zayıflamış, buna karşın kürtaj ve eşcinsellik birçok ülkede yasallaşmış, boşanmalar kolaylaşmış, kadın hareketleri, cinsiyet eşitliği mücadeleleri başlamıştır.⁹ 2000'li yıllara gelindiğinde özellikle 11 Eylül olaylarıyla birlikte hem siyasi hem dini hem de sosyal alanda birçok değişme meydana gelmiştir. Bu durum aynı zamanda dine yönelik tutumlarda da değişimi kaçınılmaz kılmıştır. Örneğin Gallup anketine göre 2008-2017 yılları arasında haftalık dini törenlere katılma sayılarında yüzde dörtlük bir düşüş yaşanmıştır.¹⁰

Diğer yandan çağdaş dünyada bireysel özgürlüklerin ön plana çıkarılması, dini kurumların otorite olarak önemini yitirmesi, seküler ve kutsal ayrımının giderek artması, varoluşsal güvenlik kaygılarının azalması, konforlu yaşam ve iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla dikkat dağınıklığının artması, hız ve hazzın yaygınlaşması gibi birçok neden Tanrı-insan ilişkisine yeni bir boyut kazandırmış, şekillenen yeni boyut daha çok insan lehine Tanrı'dan uzaklaşma ile sonuçlanmıştır. Tanrı-insan ilişkisinin olumsuz sonuçlanmasının önemli nedenlerinden bir diğeri de din konusunda yeterli bilgi birikiminin olmamasıdır. Nitekim inançla ilgili sistematik düşünce yeteneği kazanamamış, kaynaklardan elde edilen bilgileri bilimsel ölçütlere göre değerlendirme yapamamış, klasik ve güncel dini meseleleri saptama, tanımlama, eleştirel bir yaklaşımla değerlendirme, yorumlama, formüle etme ve çözme becerisi olmayan insanların inanç krizini daha çok yaşadığı görülmektedir.¹¹ Bu bağlamda ülkemizde bu eksikliği tamamlayacak olan yegâne kurum ise Diyanet İşleri Başkanlığı ile Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve İlahiyat Fakülteleridir. Özellikle Diyanet İşleri

⁶ Ejder Okumuş, 'Toplumu Tanrılaştıran Bir Sosyoloji mi', *Eskiye* 19 (13 December 2010), 110.

⁷ Derda Küçülp, *Politik Felsefede Nihilizm Sorunu: Nietzscheci Bir Tartışma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 49.

⁸ Harvey Cox, *The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective* (Princeton, NJ: Princeton Univ Pr, 2013), 273.

⁹ Karen Armstrong, *Tanrı Savunusu: Din Aslında Nedir*, trans. Şahika Tokel (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2019), 402.

¹⁰ Frank Newport, *Church Leaders and Declining Religious Service Attendance* (<https://tinyurl.com/yy8e77dn>: Gallup, 7 September 2018).

¹¹ Merve Bingöl, 'Amaç ve Yöntem Bakımından Din, Felsefe Ve Bilim', *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (20 September 2024), 255; Hasan Kafalı- Neriman Merve Eraslan, 'Üniversite Gençliğinin İnanç Eğilimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma', *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (31 December 2022), 1153; Fikrullah Çakmak, 'Dijital Çağın İnanç Problemi: İnanç Göçebeliği', *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (15 June 2023), 23.

Başkanlığı personelinin bu konuda yeterliliği çağdaş inanç problemleri konusunda sorunlarla başa çıkmada büyük bir etki yapacaktır.

Aşağıdaki ölçek bu alanda çalışan tüm görevlilerin yeterliliğini ölçme ve varsa bir eksiklik o konudaki eksiklikleri tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. Çalışma ilgili tespitler üzerinden program geliştirme, seminer ve konferanslarla destek eğitimleri vermeyi içeren daha büyük çaplı bir projenin parçasıdır. Çağdaş inanç problemleriyle ilgili yapılan bilimsel ve akademik çalışmalar üzerinden gidildiğinde sorunun kökenine dair dört temel kategorinin belirginleştiği görülmektedir. Bunlar: Kötülük Problemi ve Teodise, Din-Bilim İlişkisi, Din Dili ve İletişim, Çağdaş İnanç Problemleri ve Farkındalık olarak sıralanabilir.¹² Dolayısıyla ölçek bu başlıkları içeren dört boyuttan oluşmaktadır.

Yöntem

Model

Araştırma karma yönteme göre tasarlanmıştır. Araştırmanın modeli ise karma yöntemlerden keşfedici sıralı model olarak belirlenmiştir. Keşfedici sıralı modelde öncelikle nitel veriler toplanmakta ve çözümlenmekte sonrasında ise bu bulgulardan hareketle nicel bir veri toplama aracı geliştirilip uygulanmaktadır.¹³

Örneklem

Tablo 1. Örneklem Grubunun Özellikleri

Cinsiyet	n	%
Kadın	70	26,2
Erkek	197	73,8

	$\bar{X} \pm SD$	En düşük	En yüksek
Yaş	41,47 ± 9,00	20	65

Örneklemin 70'i (%26,3) kadın, 197'si ise (%73,8) erkektir. Örneklemin yaş aralığı (ranj) en düşük 20, en yüksek ise 65'tir. Örneklemin yaş ortalaması ise 41,47 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Ölçek geliştirebilmek için alanyazın gözden geçirilmiş ve konu üzerine yazılan nitel çalışmalar incelenmiştir. Bu konuda akademik anlamda bir farkındalık olduğu

¹² Ali Köse, *Dinin Geleceği* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023), 31-51.; Temel Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri / İnanç Kitapları Serisi 9* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015), 28-61.

¹³ John W. Creswell - Vicki L. Plano Clark, *Karma Yöntem Araştırmaları*, trans. Yüksel Dede - Selçuk Beşir Demir, 2018.

söylenebilir.¹⁴ Araştırmacılar konu üzerine çalışan deneyimli kişilerdir. Uzun süreler diyanet işleri başkanlığı, milli eğitim bakanlığı gibi kurumlarda görev yapmışlardır. Bu tecrübeler alandaki durumu gözlemlemelerine imkân vermiştir. Çalışmada bu gözlemler nitel desenin bir parçası kabul edilebilir. Nitel literatür ve gözlemlerden hareketle 30 maddeli bir taslak oluşturulmuştur. Daha sonra oluşturulan taslak ölçek alan uzmanlarının değerlendirmesine sunulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan sonra dil ve anlatım yönünden kontrol edilmiştir. En son ise taslak forma son halini vererek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ölçek 5'li Likert tipi olarak tasarlanmıştır. Ölçeğin yanıtlanması ise "Hiç Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum" ve "Tamamen katılıyorum" şeklindedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aşamasına başlamak için T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 22.05.2025 tarihli toplantısında 02 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır. Etik kurul izni sonrasında uygulamaya başlanmıştır. Denizli İl Müftülüğü bünyesinde din görevlisi olarak çalışan bireylere ölçek formu uygulanmıştır. Uygulama online olarak gerçekleştirilmiştir. Uygulamanın gerçekleştirildiği tarih ise 30.05.2025-30.06.2025 arasındır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın veri analizinde açımlayıcı faktör analizi için SPSS 23.0 versiyon program kullanılmıştır. Daha sonra IBM SPSS Amos 21.0 versiyon programında ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçeklerin uyum iyiliği indeksleri için CMIN/DF ≤ 4 , CFI $\geq ,90$, GFI ≥ 85 ile RMSEA $\leq ,080$ kabul edilebilir görüşü referans alınmıştır¹⁵.

Bulgular

Geçerlik Analizi

Açımlayıcı Faktör Analizi

Örneklem sayısının faktör analizi için yeterli olup olmadığına bakılmıştır. Bu kapsamda verilere ait Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) sonuçları ,925 ve Barlett's testi sonuçları ise $X^2=2451,401$, $p=,000$ ($p<,001$) olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar örneklemin açımlayıcı faktör analizi (AFA) için mükemmel büyüklükte olduğunu göstermektedir ¹⁶.

Faktör analizi sonucunda 4 faktör ve 19 maddeden oluşan bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen maddeler arasında ter madde bulunmamaktadır. Ölçek, toplam

¹⁴ Kafalı - Eraslan, 'Üniversite Gençliğinin İnanç Eğilimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma'; Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri / İnanç Kitapları Serisi 9*; Çakmak, 'Dijital Çağın İnanç Problemi'; Ayşe Betül Akdemir, 'Öğrencilerde İnanç Problemine Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesi', *Dergiabant* 8/1 (31 May 2020), 318-342.

¹⁵ Cem Harun Meydan - Harun Şeşen, *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2011); İsmail Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi Analiz ve Raporlaştırma* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2013).

¹⁶ Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi Analiz ve Raporlaştırma*.

puan alınabilen bir ölçek olup, toplam puan olarak en düşük alınabilecek puan 19, en yüksek 95 puan alınabilmektedir. Yüksek puanlar, çağdaş inanç problemleriyle başa çıkma yeterliliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçekte ortaya çıkan faktör yapısı teoriye uygun olarak isimlendirilmiştir. Bu bağlamda Faktör 1: Kötülük Problemi ve Teodise, Faktör 2: Din-Bilim İlişkisi, Faktör 3: Din Dili ve İletişim ve Faktör 4: İnanç Problemleri ve Farkındalık olarak isimlendirilmiştir.

Tablo 2 Ölçek Maddeleri ve Faktör Yük Değerleri

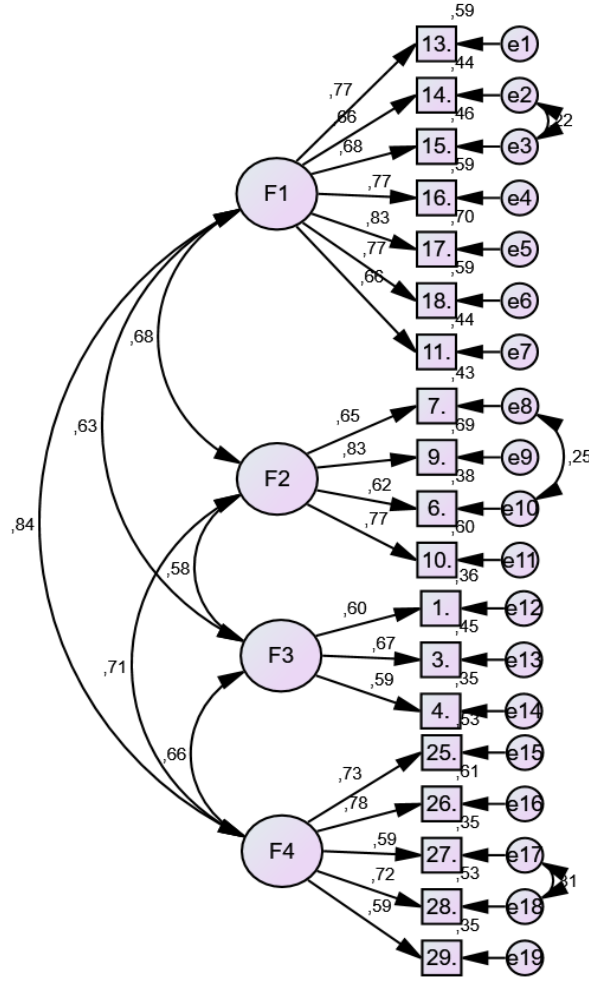
	Component			
	1	2	3	4
13. Doğuştan engellik, çocuk sahibi olamama ve ruhsal kötülük sorunlarıyla başa çıkmada dini ve manevi çözümler sunabilirim.	,791			
15. Deprem, sel, heyelan gibi doğal kötülüklerin sonucunda yaşanan olumsuzluklarla başa çıkmada dini ve manevi çözümler sunabilirim.	,791			
14. Savaş, katliam, tecavüz gibi ahlaki kötüler ve teodise konusunda dini rehberlik yapabilirim.	,774			
17. Ölüm sonrası yaşam ve ahiret inancı hakkında modern şüpheleri giderebilirim.	,724			
16. "Tanrı varsa neden kötülük var?" sorusuna dini açıdan tatmin edici bir cevap verebilirim.	,701			
18. İnsanın özgür iradesi ile kader inancı arasındaki ilişkiyi açıklayabilirim.	,639			
11. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve LGBT+ konularında dini perspektifleri açıklayabilirim.	,564			
7. Big Bang teorisi gibi modern bilimsel keşiflerin İslami perspektifteki yorumlarını açıklayabilirim.		,820		

9. Yapay zeka ve robotik gibi teknolojik gelişmelerin dini açıdan değerlendirmesini yapabilirim.		,786		
6. Evrim teorisi gibi bilimsel teorilerin dini inançlarla nasıl bağdaştırılabileceğini biliyorum.		,750		
10. Gen teknolojisi ve klonlama gibi konularda dini görüşleri aktarabilirim.		,712		
3. Günümüzde gençlerin dinden uzaklaşma nedenlerini analiz edebiliyorum.			,774	
4. Sosyal medya ve internetin dini inançlar üzerindeki etkilerini takip ediyorum.			,767	
1. Çağdaş dünyada ortaya çıkan yeni dini akımlar hakkında yeterli bilgiye sahibim.			,473	
27. Soru ve şüpheleri olan kişilere sabırla ve anlayışla yaklaşabilirim.				- ,870
28. Dini konuları anlatırken modern örnekler ve hikayeler kullanabilirim.				- ,762
26. Cemaatle modern dini meseleler hakkında etkili iletişim kurabilirim.				- ,616
25. Gençlerin dini kimliklerini güçlendirmek için projeler üretebilirim.				- ,495
29. Dini içerikleri sosyal medya ve dijital platformlarda etkili bir şekilde paylaşabilirim.				- ,400

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapının doğrulanıp doğrulanmadığı analiz edilmiştir. Çağdaş inanç problemleriyle baş etme yeterliliği ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi IBM SPSS Amos programı kullanılarak yapılmıştır.

Şekil 1 Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan modelin uyum indeksleri $\chi^2/sd=1,81$, RMSEA=.055, NFI .907, RMR=.041, GFI=.909, AGFI=.879, CFI=.951, IFI=.951 şeklindedir. Literatürdeki referanslara göre RMSEA kabul edilebilir uyum, NFI kabul edilebilir uyum, RMR mükemmel uyum, GFI mükemmel uyum, AGFI kabul edilebilir uyum, CFI kabul edilebilir uyum, IFI mükemmel uyum göstermiştir. χ^2/sd 'nin 4'ten küçük olma şartı da sağlanmıştır¹⁷. Modelin yeterliğini ortaya koymak için referans alınan uyum indeksi değerleri aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

¹⁷ Seçer, SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi Analiz ve Raporlaştırma.

Tablo 3 Model Uyum İndeksleri

Uyum İndeksi	Kabul Edilebilir Sınır	Mükemmel Uyum Sınırı
NFI	=.90 ve üzeri	.95 ve üzeri
IFI	=.90 ve üzeri	.95 ve üzeri
CFI	=.95 ve üzeri	.97 ve üzeri
GFI	=.85 ve üzeri	.90 ve üzeri
AGFI	=.85 ve üzeri	.90 ve üzeri
RMR	=.50 ve .80 arası	.00 ve .50 arası
REMSEA	=.50 ve .80 arası	.00 ve .50 arası
X^2/sd	X^2/sd 4'ten küçük olmalıdır.	

Güvenirlilik Çalışması

Ölçeğe son olarak güvenirlik analizi yapılmıştır. Güvenirlik analizi sonuçlarına göre ölçeğin genelinin Cronbach's Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.92 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte elde edilen faktörlere ilişkin güvenirlikler de hesaplanmıştır. Buna göre; Faktör 1 0.88, Faktör 2 0.81, Faktör 2 0.64 ve Faktör 4 0.81 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerin güvenilir olup olmadığına dair değerlerin referansları $0.00 \leq \alpha < 0.40$ arası güvenilir değil, $0.40 \leq \alpha < 0.60$ arası düşük derecede güvenilir, $0.60 \leq \alpha < 0.90$ arası oldukça güvenilir ve $0.90 \leq \alpha < 1.00$ arası ise yüksek derecede güvenilir şeklindedir¹⁸. Referanslara göre ölçeğin genelinin yüksek derecede güvenilir, Faktör 1'in oldukça güvenilir, Faktör 2'nin oldukça güvenilir, Faktör 3'ün düşük derecede güvenilir ve Faktör 4'ün oldukça güvenilir olduğu görülmektedir. Sonuç olarak ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 4 Ölçeğin Cronbach's Alfa İç Tutarlılık Katsayıları

Ölçek	α
Genel	,92
Faktör 1	,88
Faktör 2	,81
Faktör 3	,64
Faktör 4	,81

¹⁸ Abdullah Can, *Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem, 2014).

SONUÇ

Sahih, özüne ve kaynaklarına uygun inancın yaşanması ve üretilmesi bireyin ve toplumun inanma ihtiyacının karşılanması açısından hayati önem taşımaktadır. Konu, inanma eğilimindeki herkesi ilgilendirmesi bakımından bireysel; dinin doğru ve objektif istikametinde devam etmesi bakımından teolojik; dini hizmetleri yürüten personelin niteliklerinin yeterliliği bakımından ise kurumsal boyut taşımaktadır. Araştırma bu açılardan önem taşımakta ve alana bir ölçek aracı kazandırma iddiası taşımaktadır. Araştırmada diyanet personelinin çağdaş inanç problemleriyle baş etme yeterliliklerini ölçmek için geliştirilen ölçeğin psikometrik verileri geçerli ve güvenilir sonuçlar ortaya konmuştur. Bu kapsamda araştırmada 19 madde ve 4 faktörden oluşan bir yapı elde edilmiştir. Bu yapı toplam varyansın % 62,29'unu açıklamaktadır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapı, doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiş ve bu yapının doğrulandığı görülmüştür. Ortaya çıkan modelin uyum indeksleri $\chi^2/sd=1,81$, RMSEA=.055, RMR=.041, GFI=.909, AGFI=.879, CFI=.951, IFI=.951 şeklindedir. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin yapılan analizlerde ise Cronbach Alfa .925 olarak bulunmuştur.

Ölçek, 5'li Likert formatında cevaplandırılmakta olup seçenekler 'Hiç Katılmıyorum', 'Katılmıyorum', 'Kararsızım', 'Katılıyorum' ve 'Tamamen Katılıyorum' şeklindedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 19, en yüksek puan ise 95'tir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Armstrong, K. Tanrı Savunusu: Din Aslında Nedir, çev. Şahika Tokel (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2019), 402.
- Akdemir, Ayşe Betül. 'Öğrencilerde İnanç Problemine Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesi'. *Dergiabant* 8/1 (31 May 2020), 318-342. <https://doi.org/10.33931/abuifd.689790>
- Akyüz, Niyazi et al. 'Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine'. *Toplum Bilimleri Dergisi* 1/3 (2009 2006), 79-95.
- Armstrong, Karen. *Tanrı Savunusu: Din Aslında Nedir*. trans. Şahika Tokel. İstanbul: Pegasus Yayınları, 1. Baskı., 2019.
- Bingöl, Merve. 'Amaç ve Yöntem Bakımından Din, Felsefe Ve Bilim'. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (20 September 2024), 239-257. <https://doi.org/10.53844/flsf.1507391>
- Bolay, Süleyman Hayri. *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi*. Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.
- Çakmak, Fikrullah. 'Dijital Çağın İnanç Problemi: İnanç Göçebeliği'. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (15 June 2023), 6-31. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1245524>
- Can, Abdullah. *Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem, 2nd Ed., 2014.
- Canatan, Kadir. 'Antropolojik Teorilerin Dine Yaklaşımı'. *Sosyal Teoride Din*. Hece Yayınları, 2015. <http://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/2730>

- Cox, Harvey. *The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective*. Princeton, NJ: Princeton Univ Pr, New edition., 2013.
- Creswell, John W. - Plano Clark, Vicki L. *Karma Yöntem Araştırmaları*. trans. Yüksel Dede - Selçuk Beşir Demir, 2018.
- Er, Hasan. 'Kesinliğin Kaybolduğu Çağda Din-Bilim Tartışmalarını Sürdürmenin İmkânı: Din-Bilim İlişkilerine Thomas S. Kuhn Gözüyle Bakmak'. *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (30 June 2023), 423–454. <https://doi.org/10.14395/hid.1232580>
- Kafalı, Hasan - Eraslan, Neriman Merve. 'Üniversite Gençliğinin İnanç Eğilimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma'. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (31 December 2022), 1119–1156. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1204510>
- Köse, Ali. *Dinin Geleceği*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2nd Ed., 2023.
- Küçübalp, Derda. *Politik Felsefede Nihilizm Sorunu: Nietzscheci Bir Tartışma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Meydan, Cem Harun - Şeşen, Harun. *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2011.
- Newport, Frank. *Church Leaders and Declining Religious Service Attendance*. <https://tinyurl.com/yy8e77dn>.: Gallup, 7 September 2018. <https://tinyurl.com/yy8e77dn>.
- Okumuş, Ejder. 'Toplumu Tanrılaştıran Bir Sosyoloji mi'. *Eskiye* 19 (13 December 2010), 109–112.
- Seçer, İsmail. *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi Analiz ve Raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2013.
- Şimşek, İsmail. 'Apateizm Nedir? Ne Değildir?' *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2023).
- Yeşilyurt, Temel. *Çağdaş İnanç Problemleri / İnanç Kitapları Serisi 9*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.